

Pauruusoono aa yanaa aavaa Piripii varuuyani reeravai

Pauruuso ariinoo tauraa mmayaaya yoketaivaa Piripii varuuya kiasa mmuduu iya ausa hanigia kiada variravai. Iya mmataivaa Roomaa kieetaivoono utuu mmataivaa nnutuuyo Maketoniaa. Aa yanaa aavaa oovi nnauvakidiri Aposoroo vaidi Pauruuso varioo reeravai. Ausa hanigioo vooya innara ooqoo tuuvaaraata Piripii vaa ausa hanigia kiada nuunauyaki unnakua aataruuyauvo vauyauvaaraatama Pauruusaa ausaivo mmuaarareeravai. Ausa mmuaararoonnaata Pauruuso Yisuunnara yaagueeqama kutaavaivee tuuvaara sirigainno yaagueeqama variravai. Piripii varuu vaa ausa hanigiooya sirigaida yaagueeqama varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada iya ausaiyauvo mmuaararooduaata mmannammanna yaagueeqama Yisuunnara kutaavaivee kiasa kiada yoketaama variateeraivaara Pauruuso aa yanaa aavaa reeravaivee.

¹ Na Pauruusoono aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ti seena vaidi Timotiiva ni tasipama varikiai na fafaarakiaunoo. Ta taaravaitanaano Yisuu Kirisiinna mmooriivaa vareera vaidivaitana variaunnaano. Mmuakiaa Anutuuga gionna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiasa kiada yoosinna Piripii variayani na aa yanaa aavaa ngiini fafaarakiaunoo. Ngiiniaatama ngiiyara haitatuura vaidiiyaniaatama iya tasipama

mmoori varaiyaniaatama na aa yanaa aavaa fafaarakiaunoo.

² Ti Napoova Anutuuqoota ti Udaanga Yisuu Kirisiivaatama kati ngiiyara yoketaama yaata utida ngiari ausa nuufaivaitana ngii mida nnaasu variateeraivaara ta yaata utuaunnaanoo.

Pauruuso gionna kiaapu Piripii varuuyara

yaaku vareeravai

³ Mmuakiaa suai na ngiiyara yaata utuee ngiiyara yaaku varee ni Anutuuqaara yoketaavee kiau vai.

⁴ Mmuakiaa suaivaki na ngii mmuakiaayara yaaku varauko ni ausaivo kaayauma sirigaivai.

⁵ Na tauraa ngii tasipama mmooriivaa varee mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii miaa suaivakidiri ngieeta neetama vara rada nnidada aanna makeennaata varaunnaivaara na ngiiyara yaaku varauko ni ausaivo pinaama sirigaivai.

⁶ Vaa na aa kua aavaa arinaima tee rikiauvai. Anutuuqo tauraa mmoori yoketaivaa ngii aakiayauvaki iivoono fai mmannammanna iinnonno Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki fai iima taikaanaravai.

⁷ Na mmannammanna ngiiyara pinaama mmuduuya ruauvaara na itaama ngiiyara yaata utuauvo inna safuuvai. Mo na kati nuaina mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya yaagueeqama kiaa mmiaaduu rikiada vooyaano ivaara kutaavaivee kiaa kiada yaagueeqama varuduu vooyaano ivaara ooqoo tuduu na safuuma iya kua irisaivaa tiravai. Ii suai ivakiaatama na makee oovi nnauvaki variau suaivakiaatama ngia mmuakiaaya ni tasipama

mmoori varaavai. Ivaara Anutuuqo kati niiyara yoketaama yaata utuoo ngiiyaraatama kati yoketaama yaata utivai.

⁸ Boo, ngia mmuakiaaya ngiiyara na pinaama ni ngiiyaraikio ni ausaivo pinaama ngiiyara ratainoo. Ni aakiaivaki itaama vaivo Yisuu Kirisi-innakidiri nniivai. Na kua kutaivaa itaa kua kiau-vaa vaa Anutuuqo ni taivai.

⁹ Na aa kua aavaa ngiiyara ataama yaaku varaanaravee. Ngii mmuduuya riraivo fai vioo vioo pinaavai vainai ngia mmuakiaa aataru kuaiyauvaa tuqinnama teeda rikiada ivaara safuuma yaata utuaaravee.

¹⁰ Ngia yoketaama varira aataruuvaa arinaima teeda rikiada yoketaavaivee kiateeraivaara na itaama ngiiyara yaaku varaunoo. Fai ngia itaama varida iidada Yisuu Kirisiiva kava tiinara suaivaki ngia yoketaama varida hama ngii haruriravaa irisaivootainaravai.

¹¹ Fai ngia itaikiokio aataru safu tuanaivaa Yisuu Kirisiiva ariinoo ngii miivo fai ngii aaki-aiyauvaki suvuainai rikiada ngia iikiaravee. Fai ngia itaama iikio Anutuuqaa nnutuuvo ngiau aapu vinai gioonna kiaapuuya innara kua yoke-taivaa kiaravaivee.

Ta Yisuu Kirisiinnara nnaasu yaata utida vari-aaravai

¹² Ni seenayaso, vaa mmuaararai aataruuyauvo niisi nniivaara Yisuunna mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapu vooyaata rikiavai. Ngia ivaa rikiaateeraivaara na ngii giaa ngii miaunoo.

¹³ Yisuu Kirisiinna kua mmayaayaivo kooyaa vakiaiveeraivaara na oovi nnauvaki variauvaara kieeta vaidiivaa rapira vaidi mmuakiaayaatama mmuakiaa gioonna kiaapu aavaki vida nnida ki-aiyaatama vaa ivaara teeda rikiaavai.

¹⁴ Na oovi nnauvaki variauvaara kaayau ti seenaiya Udaanga Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kaiya tauraa kiisama muaraagakiaivaa pikiada nnaagiai pinaama innara yaagueeqakiaavai. Yaagueeqama kiada iida hama aatuuraida Anutuugaa kuaivaa kooyaa kiaa kookieekiaavai.

¹⁵ Vooyaano na nnutu ruaavai variauvaara iya niyara iya nnannataikiai ni yaataraaree kiaa Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa mmiaavai. Vooyaano niyara yoketaida inna mmayaayaivaa kiaa mmiaavai.

¹⁶ Ii niyara yoketaa kiaa iya niyara mmudu-uya ruaivaara mmayaayaivaa kiaa kookieeki-aavai. Vaa iya rikiaavai. Na aavaki variee mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama gioonna ki-aapuuya kiaa mmiaiveeraivaara Anutuugoono ee-oo tuuvaara na aavaki variaunoo.

¹⁷ Niyara nniki apida variaya hama yoke-taama yaata utiraida ngiari seenaiya iyara man-naka kiateeraivaara nnaasu yaata utida Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa kookieekiaavai. Na oovi nnauvaki variee iya iikiaa aataruuvaara na rikiee pinaa ari vookarai mmuaararavaa varaiveeraivaara iya yaata utida itaama iikiaavai.

¹⁸ Hama na ivaara yaata utuaunoo. Mmuakiaaya yoketaama yaata utiraiyaatama maisama yaata utiraiyaatama Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaa kiaa kookieekiaivaara ni

yoketaínoo. Fai mmannammanna ivaara ni yoketaínaravai.

¹⁹ Vaa na tauvai. Ngia niyara yaaku varaivaaraatama Yisuu Kirisiinna Mmannasaivo ni tasipama variivaaraatama fai Anutuugo tinai tee na oovi nnauvaa pikiee kati mmaanai kuanaravai. Ivaara fai mmannammanna ni yoketaínaravai.

²⁰ Ni iikiatai aataruuvaara na faannaina hara kiee variauvaa rikiaatee. Na Yisuunna kuaivaa pikiee nini mmooriivaara ni mmamma maisaivoo kiaa na mmuakiaa suai yaagueeqama variauneema mmuaikaraama varinaraivaara na faannaina hara kiee variaunoo. Vara na varinarannee? Vara na putinarannee? Mmuakiaa suaiyauvakiataa aa suai aavakiaatama ni variraivakiaata ni putiraivakiaatama gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiateeraivaara na faannaina hara kiee variaunoo.

²¹ Mmatayaa variraivo dataínee? Yisuu Kirisiiva ni tasipama varikiai na hara kiee variaunoo. Fai na putuee nnaagiai na varinaraivo aanna makee na variauvaa yaataraanaravaivee.

²² Fai na homo mmatayaa variee kaayau mmoori yoketaiyauvaa iinaravai. Mo na dataínananee? Vo vara putiraivaara ni yoketaínananee? Vo vara variraivaara ni yoketaínananee? Hama neeta taunoo.

²³ Na taara aataruvaitanaara pinaama yaata utuaunoo. Na putuee Yisuu Kirisiinna tasipama varinaraivaara na pinaama ni yoketaínoo. Ii aataru ivo pinaama yoketai aataruvai.

²⁴ Na ngiiyara yaata utuauko na ngii tasipama

varinaraivo putinara aataruuvaa yaataraivai.

²⁵ Vaa na arinaima rikiauvai. Fai na ngii tasi-pama varinaravai. Fai na mmuakiaaya ngii tasi-pama variee mmoori varanai ngia Anutuuqaa kuaivakidiri yokeema rada vida varida Yisuunnara kutaavaivee kiaivaara sirigakiaaravai.

²⁶ Fai na kava vara ranee ngiisi nninai rikiada ngia niyara pinaama sirigaida Yisuu Kirisiinnara kua yoketaivaa kiaaraivaara na itaama ngii tasi-pama variee mmoori varaanaravai.

²⁷ Gioonna kiaapuuya Yisuu Kirisiinna mmayaayaivaara kua yoketaivaa kiateeraivaara tuqinnama variatee. Fai na ngiisi kuanarannee? Vara hama na kuanarannee? Sa ivaara yaata utuatee. Ngia mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada mmoori yoketaivaa iikiaara kuaivaa na rikiaanaraivaara yaata utida tuqinnama variatee. Ngia mmuaa ausavai varada mmooriivaa yaagueeqama mmuaavaugiataama iida fai mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai iya Yisuunnara kutaavaivee kiaaravai. Ngia itaama iikiaara kuaivaa na rikiaanaraivaara tuqinnama variatee.

²⁸ Fai ngia itaama iida ngiingii nnammutuai-yara sa aatuurama kiada yaagueeqama nnaasu mmooriivaa iikiatee. Fai ngia yaagueeqama iikiokio ngia iya yaataraaivo kooyaa vainai iya taaravai. Fai iya eeyaara putida taikaaraivo kooyaa vaino Anutuuqo ngii vitoo yoketaama kinai ngia variaaravootama kooyaa vainai iya taaravai.

²⁹ Hama ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivaara nnaasu Anutuuqo ee-oo tikiai ngia

Yisuunna mmooriivaa varaavai. Ngia innara mmamma nniitareeraivaa varaaraivaaraatama Anutuuqo ee-oo tikiai ngia inna mmooriivaa varaavai.

³⁰ Na nnaaru Yisuu Kirisiinna mmooriivaa rapira roosiima na iina variee mmuaararooroo vaa ngia teeravai. Na makee mmuaikaraama mmuaararavaa varauvaara vaa ngia rikiaavai. Anna makee ngieeta ni tasipama ii mmoori ivaa rapira roosiima iikiaravee.

2

Yisuuva aduoo varuduu Anutuuqo ngiau aapu

inna vitoo yapeeravai

¹ Yisuu Kirisiiva ngiiki variivaara ngia yaagueeqama variaano? Ivo ngiiyara mmuduuya ruaivaara ngia yoketaama variaano? Mmannasa Yoketaivo ngiiki varikiai ngia inna tasipama mmuaavau varida inna kuaivaa rikiaano? Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara boo tida ngiingiiyara ngiingiiyara tuqinnada variaano?

² Fai ngia itaama iikiaara iida varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada ngiingiiyara ngiingiiyara mmuaakaraama mmuduuya rida mmuaavau varikiai na tauraa ngiiyara sirigakiaaneema fai na kava ngiiyara pinaama sirigainaravaivee. Ivaaraida ivaugiataama iikiatee.

³ Ngia mmoori voovai voovai iida varida sa ngiingiiyara nnaasu yaata utida ngiingiiyara mannaka kiatee. Adida varida ngii seenaiyara

yaata utida kiatee: Iya yoketaama varida ti yaataraiyavee, kiatee.

⁴ Sa ngiingii variraivaara nnaasu yaata utida iikiatee. Ngiingii seenaiya variraivaaraatama yaata utida iikiatee.

⁵ Yisuu Kirisiiva yaata utuuvaugiataama mmuaikaraama ngiingiiyara ngiingiiyara yaata utuatee.

⁶ Nnaaru ivo mmannammanna itaavai nnaasu Anutuuqo varuduu
Anutuuqaa yaata tinniivo innaki vairavai.
Ivo itaama Anutuuqo varuuvaara hama pinaama ivaara yaata utuoo iva puaisa utiravai.

⁷ Hama iva puaisa utirainno ariinoo ari variraivaa pikieeravai.
Pikiooduu mmatayaa gioonnaivo inna mmata kiooduu hanigioo vaidi mmatayaiya mmammaivaa varoo
sikaunnaadiri yookaama kioo viteera vaidiivaanikaraama variravai.

⁸ Ivo vaidivai varioo hama ariiyara mannaka tirainno aduoo varioo
Anutuuqaa avaivaa nnaasu rikioonnonno ari putinaraivaara ee-oo tioo putiravai.
Hama kati putirainno maisama yatari sagaivau putiravai.

⁹ Ivaara Anutuuqo inna vitoo ngiau aapu tuanaivau inna yapa kieeravai.
Yapa kioo nnutu voovai inna mmuuvu mmuakiaa nnutuuyauvaa yaataroovaa inna mmiravai.

- 10 Itaama vauvaara
 fai mmuakiaa ngiau aapu variaiyaatama
 mmatayaa variaiyata
 vaa putuaiya mmannasaiyaatama
 Yisuunna nnutuuvo ngiau aapu pinaavai
 vauvaara
 innara toorivu yau haraaravai.
- 11 Itaama vauvaara
 fai mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnara
 Udaangaivovee kiaa kiada kiaa kookieekiaar-
 avai.
 Fai iya itaa kua tikio rikioo
 ti Napoonna Anutuuqaa nnutuuvootama
 ngiau aapu vainaravaivee.

*Ngia ausa hanigieeraiyaano mmeekiavai roosi-
 ima variaaravai*

12 Ni seena na ngiiyara mmuduuya ruauyaso,
 ivaara na ngii tasipama varuu suaivaki ngia ni
 kuaivaa rikiada uuneema aanna makee hama
 na ngii tasipama variauu suaivaki ni kuaivaa
 arinaima rikiada yaagueeqama iikiaaraivo inna
 yoketaavai. Anutuuqo ngii vitoo yoketaivau
 yapaanaraivaara yaata utida inna mmooriivaa
 iikiokio taikaanaravai. Ngia innara aatuuda
 itaama yaagueeqama mmooriivaa iida vara taika
 kiatee.

13 Ngia Anutuuqaa tasipama mmuaa yaatavai
 varada ivo yaata utiraivaugiataama ngia rikiaa
 rada iikiateeraivaara ivo mmannammanna ngii-
 iki mmoori varaivai.

14-15 Sa mminnamminnaa maisaivaa
 vareerama kiada yoketaa tuanaaya varia-
 teeraivaara mmuakiaa mmooriivaa ngia iida
 varida sa nunuraanurai tida buaaru tida varida

iikiatee. Ngia itaama iidada gioonna kiaapu mmatayaiya tomedama maisamaisama variyaiya tasipama hara kiada variaa suaivaki ngia Anutuugaa raunna mmaapu yoketaa tuanaaya variaaravai. Aakiapuaiyauvo ngiau aapuuvau mmeekia taineema ngia iya tasipama varikio mmeekiaivo taanaravai.

¹⁶ Ngia tupatupaa variaara mmayaayaivaa puaisakama utida iya kiaa mmida varida mmeekia roosiima variaaravai. Fai ngia itaama iikiakiai Yisuu Kirisiiva gioonna kiaapuuya yaparaira suaivaki fai na ngii mannaka tinaravai. Na mmoori iikiauvo hama kuminayaa kuaikiai na hama kumina mmoorivai iikiauvai. Na iikiau mmooriivo kooyaa vainaraivaara ngia itaama iikiai na ngii mannaka tinaravai.

¹⁷ Ngia Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiaivo nnaaruaa vaidiiya yeena tapiivaa kiisama ngiaunnannuma iima kioovaa roosiima vainoo. Iya yeena tapiivau puara sipisiipa kiauva kati Anutuugaara tusoneema na ngiiiyara ni kiauva tusee putinaranee? Vara hama na putinaranee? Fai kutaa na ngiiiyara putinaraivaara ni ausaivo yoketaikiai na ngii tasipama sirigaina variauvai.

¹⁸ Mmuaakaraama ngieeta ngii ausaiyauvo yoketai ni tasipama sirigakiatee.

Pauruuso Timotiiya Epaporotitiyara tiravai

¹⁹ Na yaaku varee rikino Udaanga Yisuu Kirisiiva ee-oo tinai na kiisa suai Timotiinna titano ngiisi kuanaravai. Ngia yoketaama variaivaa na rikino ni yoketainaraivaara na inna titano ngiisi kuanaravai.

20 Ari mmuaavoono ni tasipama mmuaa ausavai varoo ngiiyara pinaama mmuduuya ruaivai.

21 Vaa ausa hanigieera gioonna kiaapu vooya aavaki variaya ngiari mmooriivaara nnaasu yaata utida varida hama Yisuu Kirisiinna mmooriivaara yaata utuaavai.

22 Vaa ngia taavai. Timotiiva ari vookaraama yoketaama mmooriivaa varoo ni maapuvai roosi-ima varuduu na inna koova roosiima varida ta mmayaaya yoketaivaara mmuaavaugiataama mmoori vareeravai.

23 Ivaara kiisa suai vaidiia niyara data datai aataruuvaa iikiaaraivo kooyaa vainai tee na inna titano ngiisi kuanaraivaara na yaata utuaunoo.

24 Neetaata na kiisa suai ngiisi kuanaraivaaraatama na yaata utuee kutaavaivee tino Udaanga Yisuu Kirisiiva aataruuvaa ni vitainai na kuanaravai.

25 Ngia Epaporotitiiva ni haitatuukiaiveera inna titooduu niisi nniravai. Na inna titano kava vara ranoo ngiisi kuanaraivaara na yaata utuauko inna ni yoketaunoo. Ivo ni seenavai varioo ni tasipama mmoori varoo yaagueeqama iiravai.

26 Ivo nniitaroovaa ngia mmuakiaaya rikioovaa ivo ivaara pinaama yaata utuoo ngiisi vioo ngii taanaraivaara inna yoketaunoo.

27 Kutaavai. Ivo tauraa pinaama inna nniitarooduu rikioo putuoo fanniiravai. Anutuugo innara boo tuduu hama putiravai. Anutuugo hama innara nnaasu boo tirainno niyaraatama boo tiravai. Inna nniitaroovaa vaa na mmuaararavaa vara kiee kava pinaa

mmuaararaivaa vareevoo kiaa Anutuuqo niyaraatama boo tiravai.

²⁸ Ivaara na inna titano ngiisi kuanaraivaara kaayauma ni yoketaiwoo. Ngia kava inna teeda sirigaikiai na hama pinaama innara yaata utinaraivaara ni yoketaiwoo.

²⁹ Ivo ti seenavai varioo Udaangaivaa mmooriivaa varaivaara inna teeda pinaama sirigaida inna tuqinnaatee. Itai vaidiiyara kua yoketaivaa tida iya kuaivaa rikiaatee.

³⁰ Ivo Yisuu Kirisiinna mmooriivaa iinno hama ari variraivaara yaata utirainno Yisuunna mmooriivaara putuoo fanniivaara innara kua yoketaivaa tida inna kuaivaa rikiaatee. Ngia mmoori yoketaivaa niyara ngii iikiataikiai ngieera variaivaara hama iikiaavo ivo ivaa iinno putuoo fanniivaara kua yoketaivaa innara tida inna kuaivaa rikiaatee.

3

Safuuma varira aataru tuanaivaa vareeraivaara Pauruuso tiravai

¹ Ni seenayaso, na nnaagiai kua voovai ngii giaa ngii minaravee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ngiiyara yoketaivaara innara sirigaida variatee. Na tauraa fafaara raa kuaivaa kava ngii giaa ngii miauvaara hama ni maisainoo. Fai ngia ivaa rikiaada yoketaama variaaravai.

² Vaidiia koonnama varida maisa mmooriiyauvaa iida ngii mmammaiyauvaa hatokaaraivaara yaagueeqakiaiyara tuqinnama haitatuukiatee.

3 Teteenoo Anutuuqaa Mmannaasaivaa varaunnaivaara ti ausa mmuduuyaiyauvaa inna mmiaunnava. Ta Yisuu Kirisiinna tasipama variaunnaivaara ta sirigakiaunnava. Ivaara teenoo mmamma hatokeera tuanaaya variaunnava. Hama ta kati mmaanai mmamma hatokeeraiya roosiima titiyara mannaka tida varida ivaara yaagueeqakiaunnava.

4 Na kutaa tuanaa iya ni mmamma hatokoovaara neneenoo niniyara ni mannaka kiatainai fai na aikiooma niniyara mannaka tiee ivaara yaagueeqainarava. Fai vaidi voovono ari mmamma hatokaivaara ariyara yaata utuoo tinara: Na aikiooma variaunoo, tinai neenoo inna yaataraanarava.

5 Ni noova ni mmata kiooduu na mmuaa sudaaqavai nnaasu variaaduu iya ni mmammaiva hatokeerava. Isarairaa gioonna kiaapuvaitanaano ni mmata kiooduu na Piyamiinaa oyaivakidiri diitee Eporai kua tuanaa tuuyakidiri diiteerava. Diitee yokeena Yutayaiya mmaanna tuu kuaivaa uuvaara na Farisaivoono yaagueeqama iirava.

6 Na yaagueeqama iinana gioonna kiaapu vaa ausa hanigieeraiyara maisa mmooriivaa iirava. Vaidi voovono mmaanna tuu kuaivaa rikioo iinno safuuma varitiri. Neenoo itaama variee hama mminnamminnaa maisaivaa varautirivee.

7 Na tauraa ii aataru iyauvaara rikiaaduu ni yoketairava. Aanna makee na Yisuu Kirisiinna varauvaaraina na innara yaata utuee ii aataru iyauvaara rikiauko ni maisaikiai na kiaunoo: Kuminayaa na iiravaivee, kiauva.

8 Hama na iyauvaara nnaasu ni maisaikiai itaa

kua kiauvai. Ti Udaanga Yisuu Kirisiinna na arinaima tee rikiauvo inna yoketaa ari vookarai tuanaavai tauraa na iikiaivaa yaataravai. Na Yisuu Kirisiinna arinaima tee rikiaanaraiivaara mmuakiaa aataru mmoorivai tauraa na iikiaiyauvaara ni maisaikiai na kiaunoo: Kumina mminnaayauvai na iikiauvaivee, kiauvai. Mmuakiaa aataru konnakaannama iiraiyauvaa na Yisuunnaroo tiee kaagaari kiauvai. Na Yisuu Kirisiinna varaanaraiivaara na ii aataru iyauvaara kumina mminnaa yaapasiyauvaivee kiauvai.

⁹ Na Yisuu Kirisiinna eeyaara varee inna tasi-pama varinaraivaara iyauvaara kiaunoo: Yaapasiyauvaivee, kiauvai. Hama na mmannamanna Anutuugaa mmaanna tuu kuaivaa rikiee ivaa iina variee nene safuuma variraivaa varauvai. Na Yisuu Kirisiinnara kutaavaivee kiauvaara Anutuugo niyara tinoo: Safuuma variraivovee, tiivaa vaa na ivaa varauvai.

¹⁰ Na Yisuu Kirisiiva varii aataruuvaa arinaima tee rikiee Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo yaagueeqaivaa varaanaraiivaara ni yoketaunoo. Ivo mmamma mmuaararoovaa varoneema neeta varee ivo putinara uduu iya maisa mmooriivaa inna mmuuvaa neeta varee itaama varinaraivaara ni yoketaunoo.

¹¹ Fai na putino too Anutuugo ni tinai na putuauvakidiri diitee kava varinaraivaara na faannaina variee itaa kua kiaunoo.

Anutuugaa atavvaa yaataraaraiivaara seenada vida varaatee

¹² Hama na niniyara kiaunoo: Vaa na aikiooma itaama iina koovayama variauvaivee, kiauvai. Yisuu Kirisiiva vaa ni varaiivaara na yoketaama

variraivaa varaanaraivaara mmannammanna mmooriivaa yaagueeqama kiee varee variaunoo.

¹³ Ni seenayaso, hama na yaata utuee kiaunoo: Vaa na varauvaivee, kiauvai. Aa na tinara kua aavaa nnaasu na iina variee variaunoo. Vaa na tauraa iikiaa mmooriivaa taunnu kiee aanna makee karaasa mmooriivaa nnaasu na yaata utuee mmannammanna yaagueeqama kiee ivaara iina variee variaunoo.

¹⁴ Vaidiia seenada vida atauvaa yaatarada irisaivaa varaaneema na safuuma seeneenana atauvaa yaatara kiee irisaivaa varaanaraivaara mmoori varauvai. Anutuuqo irisaivaa tupatupaa variraivo ngiau aapu vaivaa ni minaraivaara na mmoori varauvai. Yisuu Kirisiiva putuuvaara Anutuuqo ii irisai ivaa ti mminaraivaara ti maavee tiivai.

¹⁵ Ta mmuakiaaya Anutuuqaa aataruuvaa iida rapisiima taunnaiya ii kua ivaara mmuaa yaata mmuaa tinnivai varaaravee. Fai ngia vooya ari vo yaata tinnivai varakio fai Anutuuqo ivaara kooyaa ngii vitainaravai.

¹⁶ Fai itaama vainai sa ngia ivaara yaata utuatee. Vaa ta tauraa aikiooma iikiaunna aataruuyauvaa fai ta mmannammanna yaagueeqama kiada iikiaravai.

¹⁷ Ni seenayaso, ngia mmuakiaaya na iiki-auneema iikiatee. Ta safu aataruuvaa iida ngii vi-taakiaunnaivaara gioonna kiaapu ivaugiataama kuaiya tuqinnama taatee.

¹⁸ Na kaayauneetu aa kua aavaa ngii giaa ngii miravai. Aanna makee na rateera tasipama kava ngii giaa ngii miaunoo. Kaayau gioonna kiaapuuya maisama variaivaara iya Yisuu Kirisiiva

yatari sagaivau putuu aataruuvaa nnammutu-aaya variaanoo.

¹⁹ Ngiari mmamma iira aataruuvo iya anutuu-vovee. Maisa mmooriivaa iya iikiaivaara hama ivaara iya mmamma maisairama kiada ivaara ngiariiyara mannaka kiaavai. Iya mmatayaa diaa mminnaiyauvaara nnaasu yaata utida variaanoo. Iya itaama variaivaara fai iya ikia aakiaivaki kuaaravee.

²⁰ Mo teenoo ngiau aapuuvakinnaiyavee. Udaanga Yisuu Kirisiiva ti vitoo yoketaivau ti yapaivoono ngiau aapuuvakidiri tiinaraivaara ta faannaida variaunnaanoo.

²¹ Ti mmamma mmatayaa diaa muaraagaiyauvaa fai ivo ari mmamma ngiau aapu diaa yoketaa ari vookaraivaa roosiima hanigia kiaanaravai. Ivo aikiooma mmuakiaa mminnaiyauvaa yaataroo dira yaagueeqaivaadiri fai iinaravaivee.

4

Pauruuso Piripii varuuya kuaivaa kiaa mmiravai

¹ Ni seenayaso, itaama vaikiai na ngiiiyara mmuduuya ruee ngii tasipama ni variatainoo. Ngia ni mmooriivaa kaanaiya na ngiiyaadiri Anutuuqaasidiri irisaivaa varaanaraiya variaani na ngiiiyara yaata utuauko ni ausaivo yoketainoo. Ni seena na ngiiiyara mmuduuya ruauyaso, ngia yaagueeqama variaaneema Udaanga Yisuu Kirisiinnara yaagueeqama kiada iida varida variatee.

² Evotiaaya Sidikiiya ngia gioonnavaitana na yaagueeqama ngiita kua tiee ngii giaa ngii mi-aunoo. Sa ngiingiiyara ngiingiiyara nnanna-teerama kiada Udaanga Yisuu Kirisiinna raunnavaitana varida mmuaa ausa mmuaa tinnivai varada variatee.

³ A vaidi hama ni pikieerainna yaagueeqama ni tasipama mmoori varaannaikua eetaatama ii gioonna innidanaa tasipama mmoori varanai sa ngiariiyara ngiariiyara nnannataateeraivaara na i yaparakiunoo. Ii gioonna innidanaano ni tasipama mmayaaya yoketaivaa yaagueeqama kiaa kookieema kiaivaara eeta iya tasipama mmoori varaanee. Vaidi voovai nnutuuvo Keremeenootama ngiari vo gioonna kiaapu ni tasipama mmoori varaiya tupatupaa variraivaa varaavo iya nnutuuyauvo Anutuuqaa yanaivau vaiyaatama ivaitana tasipama mmoori varada mmayaaya yoketaivaa kiaa kookieema kieeravai.

⁴ Ngia mmuakiaa suai Udaanga Yisuu Kirisiinnara sirigaida variatee. Na kava ngii giaa ngii miee kiaunoo: Sirigakiatee, kiaunoo.

⁵ Mmuakiaa gioonna kiaapuuya tasipama tirooma variatee. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva fai kiisa suai kava tiinaravai.

⁶ Ngia datadataama variaaraivaara sa pinaama yaata utuatee. Ivaara yaaku varada varida ngiingii nuaira variraivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara Anutuuqaata kua tida kiaa mmiatee. Kiaa mmida ivaara yoketaavee kiatee.

⁷ Fai ngia itaama iikio Anutuuqaa ausa nuufa ari vookaraivaa hama ta mmatayaiya yopeema taunnaivo ngiiki vainaravai. Fai Anutuuqo ivaa

ti mminai ta Yisuu Kirisiinna gioonna kiaapuuya variaunnaivaara ti ausa tinniiyauvo yoketaama vainaravai.

⁸ Ni seenayaso, aa na nnaagiai kua aavaa ngii giaa ngii minaravee. Kua kutaivaaraata gioonna kiaapuuya aataruuvaara kua yoketaa ari vookaraivaa tiraivaaraatama safu yoketaa aataruuvaaraata hama mminnamminnaa maisaatai aataruuvaaraatama yoketaama vai mminnaiyauvaaraata mmoori yoke-taivaaraatama yaata utuatee. Itaama vai aataru yoketaiyauvaara gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa tiraiyauvo ngii yaatana suvuakuaivee.

⁹ Kuaivaa na ngii giaa ngii miaaduu ngia rikiada varooyauvaa iida mmooriiyauvaa na iikiaaduu ngia tooyauvaa iikiatee. Fai ngia itaikio Anutuugo ausa nuufaivaa gioonna kiaapuuya mmioo vari-ivoono ngii tasipama varinaravai.

Piripii varuuya mminnaiyauvaa Pauruusaa mmuduu

yoketaavee tiravai

¹⁰ Ngia hokoba suai kati varidada aanna makee ngia kava niyyara yaata utida ni tuqinnaivaara na rikiauko ni yoketaikiai kaayauma sirigakiaunoo. Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva ni tasipaikiai ngia itaama iikiaivaara na sirigakiaunoo. Vaa ngia tauraa pinaama niyyara yaata utida ni tuqinnaara aataruuvo hama kooyaa vairavai.

¹¹ Mminnaiyauvo hama niisi vaivaara na hama ivaara kua kiau vai. Vaa na arinaima rikiauvai.

Mminnaiyauvo niisi vainnee? Hama niisi vainnee? Hama na iyauvaara yaata utiraina iyauvaara kati aikioovee tiee hara kiee variau aataruvaa vaa na iina tauvai.

¹² Mminnaiyauvo hama niisi vai aataruuvaata kaayau mminnaiyauvo ni suvai aataruuvaatama vaa na tee rikiauvai. Mmuakiaa yosinnaiyauvaki na variauyauvakiata mmuakiaa suaiyauvakiatama na nene variauvaara ni aakiaivaki inna aikioovee kiau vai. Vo suai na yeenna nnaa ausa rasiti kiee variee vo suai ni yeenna raikiai variee vo suai kaayau mminnaiyauvaa varee vo suai kiisa mminnaiyauvaa varauvaara na arinaima tee rikiee inna aikioovee kiau vai.

¹³ Mmuakiaa aataru mmooriivaa na iikiau vaa Yisuu Kirisiiva ari yaagueeqaivaa ni mikiai na aikiooma iikiau vai.

¹⁴ Mmuaararai vo niisi nnuu suaivaki ngia niyara tuqinnoovaara ni yoketai noo.

¹⁵ Ngia gioonna kiaapu Piripii variaya vaa ngia teeda rikiaavai. Na tauraa tuanaa mmayaaya yoketaivaa ngii giaa ngii mi kiee ngii mmata Maketoniaa pikiaadu ngia vaa ausa hanigieeraiya nnaasu ni tasipama sikau mmira aataruuvaa iiravai. Mmuakiaa vaa ausa hanigieera gioonna kiaapuuyakidiri ngieenoo nnaasu sikauyauvaa ni muduu ivaara Anutuugo irisai yoketaama variraivaa ngii miravai.

¹⁶ Na Tesoronikii variaa suaivaki hama mminnaatauduu ngia airineetu mminnaiyauvaa niini kioodoo viravai.

¹⁷ Na mminnaiyauvaa kati ngiisidiri varaanaraivaara hama iyauvaara nnaasu ni yoke-

tainoo. Anutuuoqo irisai ngiiki mmooriivaa iino kaanaivo vakia roo vioo vioo pinaavai vainai na taanaraivaaraatama ni yoketaainoo.

¹⁸ Vaa ngia kaayau mminnaiyauvaa ni muduu kaayauma ni suvuairavai. Epaporotitiiva mmuakiaa mminnaiyauvaa ngia kati ni muuvaa varoo ni muduu kaayau mminnaiyauvo niisi vairavai. Nnaaru vaidiiya kati Anutuuoqaa puara sipisiipaiyauvaa hudooduu suudaivaa rikioo iyara yoketaayavee kiaa iyara yoketauvaa roosiima ngia ii mminnaa iyauvaa kati ni muuyauvaara Anutuuoqo tunoo: Inna aikioovee. Ni yoketaainoo, tiravai.

¹⁹ Ni Anutuuoqo ari yaagueeqa yoketaa ari vookaraivo Yisuu Kirisiinnaki suvuaikeio vaivakidiri ngii minai ngia ngiingii nuaira vari-raivaki teekio hama ngiisi vai mminnaiyauvaara fai hama ngia buaakiaaravai. Vaa aikiooma ngia varaavai.

²⁰ Ti Napoonna Anutuuoqaa nnutuuvo tupatupaa ngiau aapu itaavai nnaasu vakiaivee. Kua kutaa.

Pauruuso nnaagiai tuanaa boo tira kuavai

²¹ Anutuuoqaa gioonna kiaapu mmuakiaaya Yisuu Kirisiinnaki variayara ta yaata utida boo kiaunnaivaara iya kiaa mmiatee. Ni seena aa ni tasipama variaa aaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²² Mmuakiaa Anutuuoqaa gioonna kiaapu aavaki variaya ngiiyara yaata utida boo kiaavai. Anutuuoqaa gioonna kiaapu Roomaa vaidi kieetaivaa nnauvaki variayaatama ngiiyara yaata utida boo kiaavai.

²³ Ti Udaanga Yisuu Kirisiiva kati gionna kиаа-
puuyara yoketaama yaata utiraivo ngii tasipama
vakiavee.

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca